

Niyazi Dinçsoy'un Hatıralarında Turgutlu'nun İşgal ve Kurtuluş Günleri

Nurettin Gülmez*

Bünyamin As*

ORCID NO: 0000-0002-4530-0491

ORCID NO: 0000-0003-0891-896X

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından, İzmir 15 Mayıs, Manisa 25 Mayıs, Turgutlu'da 29 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Turgutlu'da üç yıl, üç ay, sekiz gün süren işgal süresince neler olup bittiği konusunda Niyazi Dinçsoy'un hatıraları, bize ışık tutmaktadır. Niyazi Dinçsoy işgal başladığında beş ve bittiğinde dokuz yaşındadır. Dinçsoy, çocukluk yıllarında Yunan işgalinin acılarını yaşamış ve ona tanıklık etmiştir. Niyazi Dinçsoy, Büyük Taarruz sonrasında Yunan ordusunun geri çekilmesi esnasında Turgutlu'da bilinçli olarak yaptığı katliamlar ve yakıp yıkmalar, yüreğinde acılar bırakmıştır. Yunanlıların Turgutlu'yu yakması sırasında Turgutlu'dadır ve ailesiyle birlikte büyük yangından kurtulmayı başarmıştır. Ancak yıllar sonra bile yakılmış, yıkılmış evleri, sönmüş ocakları, katledilmiş insanları ve ırzına geçildikten sonra parçalanmış kadınların acı görüntüleri, belleğinden silinmemiştir. Bu makalede; Dinçsoy'un hayatı, hatıralarında Turgutlu'nun Yunanlılar tarafından işgali, işgal acıları, işgalcilerle işbirliği içinde olanların tutumları, Kasaba Maarifi İslamiye Cemiyeti'nin çalışmaları, Turgutlu'nun bilinmeyen kahramanları, Büyük Taarruz sonrası Turgutlu'nun Yunanlılar tarafından yakılması ve işgalden kurtuluşu anlatılmaktadır. Bu makale, kasaba'nın işgal ve kurtuluş yıllarına ait acı hatıraların yok olup gitmesinin önüne geçmek ve Milli Mücadele'nin gerçek yüzünü, Turgutlu boyutunda ortaya koymayı amaçlamıştır. Niyazi Dinçsoy'un hatıraları, dönemi anlatan diğer kaynaklarla mümkün olduğunca karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Niyazi Dinçsoy, Turgutlu, İşgal, Kurtuluş, Turgutlu Yangını, Ah Kasaba Ağıtı.

Gönderme Tarihi: 10/02/2019**Kabul Tarihi:22/03/2019**

*Prof. Dr, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim üyesi, E-Posta: gulmeznurettin@gmail.com.

*Öğretmen, E-Posta: bunyaminas20@mynet.com.

**The Occupation and Salvation Days of Turgutlu
in the Memories of Niyazi Dinçsoy**

Nurettin Gülmez

Bünyamin As

ORCID NO: 0000-0002-4530-0491

ORCID NO: 0000-0003-0891-896X

Abstract

Following the Mondros armistice signed at the end of the First World War, Izmir was occupied by the Greeks on May 15, Manisa on May 25, and Turgutlu on May 29, 1919. The memories of Niyazi Dinçsoy shed light on what was going on during the three-year, three-month, eight-day occupation in Turgutlu. Niyazi Dinçsoy, five and nine when the invasion begins. Niyazi Dinçsoy experienced, witnessed and witnessed the suffering of the Greek occupation in his childhood. Niyazi Dinçsoy, during the withdrawal of the Greek army after the Great attack, consciously committed massacres in Turgutlu and burning and destruction left deep pain in his heart. He was in Turgutlu during the Greek burning of Turgutlu and managed to get rid of the Great Fire with his family. However, even years later, the burnt houses, the burnt quarries, the murdered people and the images of the raped women, the silent waiting for the death of raped women and young men, who died, were not erased from their memories. This article; Dinçsoy's life, memories of the occupation of Turgutlu by the Greeks, the suffering of the occupation, the attitudes of those in cooperation with the invaders, the work of the Islamic Society of the town Maarifi, the unknown heroes of Turgutlu, the burning of Turgutlu after the Great attack by the Greeks and the liberation of the occupation are described.

Keywords: Niyazi Dinçsoy, Turgutlu, Occupation, Salvation, Turgutlu Fire, The Lament "Ah Kasaba

Received Date: 10/02/2019

Accepted Date: 22/03/2019

Дни Оккупации И Независимости Тургутлу В Воспоминаниях Ниязи Диньчсоя

Резюме

После перемирия Мондороса подписанного в конце первой мировой войны, греками 15 мая 1919 года был оккупирован Измир, 25 мая Маниса, 29 мая Тургутлу. Воспоминания Ниязи Диньчсоя дают нам представление о происходящих событиях в Тургутлу за период времени, который длился 3 года 3 месяца и 8 дней. Когда началась оккупация, Ниязи Диньчсою было 5 лет; когда она завершилась ему было 9 лет. В свои детские годы Диньчсой пережил все трудности греческой оккупации и был свидетелем всех этих событий. Во время отступления греческой армии после Великого наступления, они сознательно и беспощадно совершали массовые убийства и погромы в Тургутлу, которые оставили горечные воспоминания в душе Ниязи Диньчсоя. Он находился в Тургутлу, когда греки подожгли этот городок и он вместе с родителями чудом спасся от большого пожара. Но не смотря на то что прошли годы, картина в которой отразились погром, сожженные дома, потухшие очаги, убитые сельчане и тела перерезанных женщин после изнасилования никогда не стирались с его памяти. В этой статье говорится о жизни Диньчсоя, описание его воспоминаний о вторжении греческих армий в Тургутлу, о страданиях связанные с ее оккупацией, о поведении лиц сотрудничающих с оккупантами, о деятельности Исламского общества Касаба Маарифи, о неизвестных героях Тургутлу, о поджоге греками Тургутлу после Великого наступления и о его освобождении от оккупантов. Цель этого исследования заключается в том, чтобы предотвратить исчезновение воспоминаний об оккупации и освобождении этого городка, а также на примере Тургутлу описать национальную борьбу в ее совершенстве. Воспоминания Ниязи Диньчсоя, по мере возможности были сопоставлены с другими источниками описывающих события того времени.

Ключевые слова: Ниязи Диньчсой, Тургутлу, оккупация, освобождение, пожар Тургутлу, причитание Ах Касаба

Получено: 10/02/2019

Принято: 22/03/2019

Giriş

Mustafa Niyazi Dinçsoy¹ 1914 yılında Turgutlu'da² doğmuştur. Niyazi Dinçsoy'un, çocukluk yılları Yunan işgalinin acılarının yaşandığı yıllara denk düşmektedir. Niyazi Dinçsoy, Yunan Ordusu'nun, Büyük Türk Taarruzundan sonra geri çekilmesi esnasında, Turgutlu'da bilinçli olarak yaptıkları katliamlara ve yakıp yıkmalara tanık olmuştur. Yunanlıların Turgutlu'yu yakması sırasında Turgutlu'dadır ve ailesiyle birlikte büyük yangından kurtulmayı başarmıştır. Ancak yıllar sonra bile yakılmış, yıkılmış evleri, sönmüş ocakları, katledilmiş insanları ve ırzına geçildikten sonra parçalanmış kadınların görüntüleri belleğinden silinmemiştir.

Niyazi Dinçsoy, işgal yıllarında (1919-1922) çekilen çileyi ve uğranılan vahşeti bugünkü kuşaklara anlatma konusunda aciz kaldığını, onun için de Milli Mücadele gerçeğinin anlaşılmadığını, bu nedenle bu büyük mücadelenin, kısa metrajlı bir film gibi hafızalardan silinip gittiğini belirtmektedir. O, milleti yükseltmek isteyenlerin, öncelikle bu milletin esaret zincirinden nasıl kurtulduğunu öğrenmek zorunda olduğuna inanmaktadır.

Niyazi Dinçsoy, Turgutlu Tarihi konusunda olayların üzerinden yetmiş yıl geçtikten sonra yazdığı, "*Yöremizin Tarihinde Turgutlu'nun Dramı ve Mustafa Kemal Atatürk*"³ adlı kapsamlı bir eser ortaya koymuştur. Bu eser Turgutlu tarihini kapsayan etraflıca bir eserdir. Niyazi Dinçsoy, eserinin satır aralarında, işgal yıllarında yaşanan zulümleri, acılı olayları, babasından, komşularından yahut da Turgutlu halkından dinlediği olayları anlatmıştır. Niyazi Dinçsoy bu anılarını, babası İsmail Hakkı Dinçsoy'un notları ve dönemi anlatan diğer hatırat ve kaynaklarla desteklemiştir. Böylelikle kitabın içerisine serpiştirdiği anıların ve olayların doğruluğunu kanıtlamaya çalışmıştır.

Bu makalede; Niyazi Dinçsoy'un anılarından yola çıkarak, Kasaba'nın işgal yıllarındaki yaşadığı acı, zulüm ve Kasaba yangını ortaya konulmaktadır. Niyazi

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bünyamin AS, "Turgutlulu Dr. Mustafa Niyazi Dinçsoy'un Hayatı ve Eserleri", *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri* 1, Ed. Muzaffer Tepekaya, v.dğr., Turgutlu: Turgutlu Belediyesi Yayınları (2018): 67-86.

² Bir Yörük yerleşmesi olarak kurulan Turgutlu XVI-XVII asır boyunca gelişmesini sürdürerek bir şehir-kasaba özelliği kazanmış olup, XIX yüzyılda burası daha çok kasaba olarak adlandırılmıştır. Salih Özbaran, *Küllerinden Doğan Kasaba Turgutlu*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2013, 39-40.

³ Mustafa Niyazi Dinçsoy, *Yöremizin Tarihinde Turgutlu'nun Dramı ve Mustafa Kemal Atatürk*, Manisa Turgutlu İlçe Halk Kütüphanesi, demirbaş, tasnif, 12651 956. 2. byy., 1-479.

Dinçsoy'un, işgal anılarının yayınlanması ve Yunan zulmünün anlatılması, kazanılan zaferin değerini artırmaktadır.

Niyazi Dinçsoy'un anılarının Kasaba'nın işgal ve kurtuluş günlerine ait olanları, son derece önemlidir. Çünkü Turgutlu'nun bu dönemini aydınlatan, başka bir hatırat henüz yayınlanmamıştır. Bu itibarla Niyazi Dinçsoy'un bu hatıratı, Turgutlu Tarihi'nde önemli bir yeri olan işgal ve kurtuluş yılları hakkında önemli ayrıntılar sunmaktadır.

Mustafa Niyazi Dinçsoy'un Hayatı

Mustafa Niyazi Dinçsoy, 23 Nisan 1914 tarihinde Kasaba'nın Yayla Mahallesi'nde doğmuştur.⁴ Babası İsmail Hakkı, Annesi Şefika Hanım'dır.⁵ Mahalle ve sıbyan mektebini, dedesi Yılcızcade Ali Bey Hoca'nın hafız okulunda, ilköğrenimini 1926 yılında Kasaba Zükur⁶ Mektebinde tamamlamıştır. Babası, (Rüştiye Mektebi tarih hocası) İsmail Hakkı Bey'den Arapça, Farsça ve Osmanlıca dersleri almıştır. 1929 yılında Manisa Ortaokulu'nu ve 1932 yılında da İzmir Erkek Lisesi'ni bitirmiştir. Diploma derecesinin iyi olması üzerine, tıp eğitimi almak için İstanbul Darülfünununa girmiştir. 1933 yılında Darülfünunun kaldırılması üzerine yerine kurulan İstanbul Üniversitesi'nin Tıp Fakültesi'nden 1938 yılında doktor olarak mezun olmuştur.⁷ Fransızca ve İngilizce bilmektedir. Eşi Lamia Hanım (Aydınlık, İstanbul-1918) ve çocukları Önder (1940), Şefika Tanju (1944), Füsun Ayla (1946) ve İsmail Hakkı (1952) olmak üzere dört çocuğu vardır.⁸

Niyazi Dinçsoy, 1938 yılında askerliğini İstanbul'da yapmıştır.⁹ Zorunlu hizmetini Burdur'un Yeşilova, Elazığ'ın Palu, Karakoçan, Bingöl'ün Çapakçukur, Genç, Solhan, Karlıova, Kiğı ve Zonguldak'ın Devrek ilçelerinde tamamlamıştır.¹⁰ 1940-1946 yılları arasında hükümet, belediye, frengi, sıtma ile mücadele tabiplikleri ile sağlık ve sosyal yardım müdürlükleri, belediye reisliği ve kaymakam vekillikleri yapmıştır.¹¹ Niyazi Dinçsoy, Ankara Doğumevi asistanlığı ve başasistanlığı görevini

⁴ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 7.

⁵ Niyazi Dinçsoy, *Gerçek ve Klasik Çin Akupunktur Bilimi 1*, İzmir: Atik Matbaası, 1988, 427.

⁶ Erkek

⁷ Aynı yıl bu fakülteden mezun olanlar arasında Prof. Dr. Nusret H. Fişek (Mikrobiyoloji ve Halk Sağlığı), Prof. Dr. İhsan Doğramacı (Çocuk Hastalıkları) ve Doç Dr. Nihat Yörükoğlu (Tıp Tarihi ve Deontoloji) da bulunmaktadır. Mehmet Cemil Uğurlu, "1933 Üniversite Reformu Kuşağından Bir Büyük Hekim Prof. Dr. Nusret H. Fişek (1914-1990)", *Toplum ve Hekim* 9, sy. 63 (1994): 85-86. Ayrıca Niyazi Dinçsoy, Nihat Yörükoğlu ile birlikte 1932 yılında İzmir Erkek Lisesi'nden mezun olmuştur. Nejdet Bilgi, "Manisa Tarih ve Kültürünün Âbide İsmi Nihat N. Yörükoğlu ve Çağatay Uluçay'la Mektuplaşmaları", *Manisa Dergisi*, 28, (2004): 70-71.

⁸ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 7.

⁹ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 428.

¹⁰ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 7.

¹¹ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 13.

1946-1949 yılları arasında yürütmüştür.¹² “*Myoma Uteri*” adlı tezini vererek “*Uzman Hekim*” olmuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Özlük İşleri Genel Müdürlüğü ve Ankara Bölgesi Baş Müfettişliği¹³ görevlerinde bulunmuştur.

1953 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı, Ana Çocuk Sağlığı Tekâmül Merkezi’ni kurmuştur. Ana Çocuk Sağlığı Merkezleri’ndeki hizmetleri nedeniyle UNICEF tarafından 1959 yılında, Dünya Sağlık Örgütü tarafından Avusturya, Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve Danimarka’ya gönderilmiştir. Paris’te bulunduğu sırada Val de Grace Hastanesi’nde akupunktur tedavisinin olumlu sonuçlar verdiğini görmüştür. Niyazi Dinçsoy, 1973 yılında Çin Halk Cumhuriyeti’nin Pekin Üniversitesi Rektörlüğünce “*Çin Hekimliği Araştırma Akademisi’ne*” davet edilmiştir. Bu davet üzerine Çin’e gitmiş ve oradaki çalışmaları sonucunda akupunktur tedavisini öğrenmiştir.¹⁴

Otuz bir yıllık bir meslek hayatından sonra 1969 yılında emekli olmuş ve sonra Turgutlu’ya yerleşmiştir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Niyazi Dinçsoy, dil bilgisi, tarih konularında da araştırmalar yapmış ve bu amaçla 1967-1968 yıllarında Suudi Arabistan ve Irak’a gitmiştir.¹⁵ Niyazi Dinçsoy, ata binme, otomobil kullanma, yürüme ve yüzme sporlarıyla ilgilenmiş, çiçekçiliğe ve kanaryacılığa da meraklıdır.¹⁶ Niyazi Dinçsoy, 29 Ekim 2000 tarihinde vefat etmiş ve mezarı Turgutlu’dadır.¹⁷

Niyazi Dinçsoy, Milli Mücadele Dönemine İlişkin Anılarını Neden Yazdı?

Dinçsoy, hatıralarını yazma amacını eserinde şöyle açıklamaktadır:

“Savaşın gerçek korkunç yüzünü belgelemek istedim. Fakat her ne zaman kâğıdı kalemi elime alsam, bu istek bende, çok derin bir acıya dönüşüyor. Hemen gözlerimin önüne yıkılmış evler, sönmüş ocaklar, ırzlarına geçilmiş kadınların utanç ve hayâ duygularından kaynaklanan, ölümü isteyen yaşlı gözleri, yerlerinden yurtlarından sürülmüş insan kabileleri, sıra sıra gözlerimin önüne geliyor. Haksız yere olan sürtüşmelerin hesabı, sorumlularından, hiçbir zaman sorulmayacak mı? Bu zorbalıkta onurlarını, dirençlerini yitirmiş insanların mutsuzluğundan yararlanan muhterislerin, tutkuların, utanma bilmeyen hayâsız tabloları da sergileniyor. Karşıma yıkıntılar, boş arsalar, kömür renkli kurşunlanmış duvarlarla, sisli çatılar, yerlerde uzanmış sırf adları

¹² Dinçsoy, *Turgutlu’nun Dramı*, 13.

¹³ Dinçsoy, *Turgutlu’nun Dramı*, 7.

¹⁴ Dinçsoy, *Turgutlu’nun Dramı*, 8.

¹⁵ Metin Sert ile 19. 05. 2016 tarihinde görüşme yapılmıştır.

¹⁶ Dinçsoy, *Gerçek ve Klasik Çin Akupunktur Bilimi C 1*, 427.

¹⁷ Metin Sert ile 19. 05. 2016 tarihinde görüşme yapılmıştır.

Hasan, Mehmet, Nedim, Ali ve Veli oldukları için öldürülmüş insanlar... Bu arada, çılgınlıklar atarak koşuşan çocuklar, çevreye yayılmış et parçaları, oluk gibi akarken, donup katılmış, kurumuş kan izleri... Kesik başlar ve ırzına geçildikten sonra parçalanmış kadın, kız ve tüysüz oğlan vücutları...¹⁸ Bu savaşta dökülen kan, yalnız siperlere akmamıştır. Yaşları on beşine bile ulaşmamış binlerce kızımızın tasallut kanı da milletindir. Üzüntüm bu olayların, günümüze, basit bir vukuat raporu gibi kalmasıdır. Yalnız kadınlar mı? Kızlar mı? Ninelerimizin ve tüysüz oğullarımızın ırzlarına geçildiğini, utancımızdan, hep sakladık. Çektiğimiz çileyi ve uğradığımız vahşeti bu günkü kuşaklara ifadeden aciz kaldık... Bunlar anlatılamadığı için, Milli Mücadele'nin gerçek yüzü saklanmış ve bu mucize, kısa metrajlı bir film gibi, bugün, hafızalardan silinmiştir.¹⁹ Bu milleti kurtarmak isteyenler, her şeyden önce, bu milletin, esaret zincirinden nasıl kurtulduğunu öğrenmek zorundadır.²⁰

Niyazi Dinçsoy, Milli Mücadele yıllarında Turgutlu'nun başından geçenleri tüm çıplaklığıyla anlatmak için hatıralarını kaleme almıştır. Niyazi Dinçsoy, Turgutlu'nun işgal yıllarında yakılıp yıkıldığını, kadınların kızların vahşice katledildiğini, bu dönemde akıl almaz derecede yapılan Yunan mezalimlerinin yeteri kadar topluma anlatılamadığını, bu nedenle de toplumun geçmişi yeterince öğrenemediğini ve bu nedenle toplumun Milli Mücadele'yi basit bir olay gibi gördüğüne, dikkati çekmektedir.

Kasaba'nın Yunan Ordusu Tarafından İşgal Edilmesi

Kasaba'nın Yunanlılar tarafından işgal edildiği tarihlerde, dedesi Yılcıncıade Alibey Hoca'nın da görev yaptığı Kasaba'nın Çınarlıkahve semtinde bulunan hafız mektebinin sıbyan bölümünde okuyan Niyazi Dinçsoy, işgal olayını şöyle anlatmaktadır:

"25 Mayıs 1919 tarihli Pazar günü, dedem büyük bir telaş içinde okula gelerek, Kasabamızın Yunan güçlerince işgal edilmek üzere olduğunu, dostu Kosti adındaki belediye meclisi üyesi bir Rum esnaftan duyduğunu, heyecanla söyledi ve hemen gitti. Biz öteki talebelerle birlikte okulun avlusuna çıktık. Gökte bir uçak dolaşıyordu. Sokaklardan Rum ve Ermeni çocuklarının gürültüleri geliyordu. Dedemin yardımcısı olan ninem Ayşe Hoca, ellerimizi göğe açtırdı. Başta Tüncina ve ya da fiulbelau gibi duaları okudu, bizde tekrarladık. Bu süreler içinde uçak da geriye ve İzmir'e doğru döndü. Buna, hepimiz çok sevindik, düşmanı, defolup gittik sandık. Bu olay üzerine,

¹⁸ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 359.

¹⁹ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 312.

²⁰ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 313.

okul tatil oldu ve bizde kardeşim (Zühtü Dinçsoy²¹)la, en kısa yoldan koşarak, evimize gittik. Evde babamı heyecan içinde bizi bekler bulduk. Babam, Rüştüye okuluna yakın dükkânı olan ve mektebin işlerini yapan, Belediye üyesi Hristo'dan, Yunan güçlerinin Kasaba'ya doğru geldiklerini duyduğunu ve Hristo'nun da karşılamağa gidecekler arasında olduğunu, şehrin ileri gelenlerinin de işgal komutanına ekmek ve tuz götüreceklerinin yaygın bir söylenti olarak anıldığını, büyük bir acı ve üzüntü içinde anlattı ve bizlerin de, susmamızın gerektiğini önerdi. Bu, tuz ve ekmek sunma işinin, İzmir'de yapılan kıyımlar, kanıt olarak gösterilmek ve Kasaba halkını benzeri saldırılardan korumak amacı ile İzmir'deki Vali İzzet ve Manisa Mutasarrıfı Hüsnü beylerin baskısıyla yapıldığı yolunda söylentiler oldu. O gün ve gecesi, herkes evlerine çekildi. Bunun bir yasak gereği olup olmadığını bu gün ayırt edemiyorum. Bunu izleyen üç gün, yani 26, 27, 28 Mayıs günleri, okullarımıza devam ettik. Fakat sokaklardaki büyük küçük herkesin burnundan kan damlayacak derecede mahzun ve kederli olduğu gözlerden kaçmıyordu. Üçüncü günün sonunda evimizin bulunduğu Dutluçarşı (Tur'udlu Çarşı) meydanındaki kahvehanelerin önünde bağırarak dellal: "Herkes evine gitsin! Kimse sokağa çıkmasın!" anlamındaki ilanını yaptı.

29 Mayıs (1919) Perşembe günü, sabahın erken saatlerinde başlayan, Bodos adlı Rum'un fabrikasının sireni başta olmak üzere, bütün Rum, Ermeni kuruluşlarının sesli sistemleri ile birlikte kiliselerin çanları aralıksız olarak çaldılar ve işgali kutladılar. O gece Yunan askerleri birer mangalılık birlikler halinde sokaklarda süngüleri takılı olarak, silahlı devriye gezileri yaptılar. Ertesi gün Cuma olduğu için, herkes Cuma Namazı'na gidememenin üzüntüsü ve dini görevi yapamamanın doğuracağı Tanrı cezası hakkındaki konuşmalarından, o günün Cuma olduğunu hatırlarım ve babamın notlarından da (29 Mayıs 1919) okudum.²²

İşgalin yapıldığı gün, sadece Müslüman halk için, sokağa çıkma yasağı konuldu. Rum, Ermeni ve Yahudi kadın ve kızları, adeta yarışircasına sanki bir okul forması gibi, mavi etekler ve beyaz bluzları giyinmiş olarak, ellerindeki Yunan bayraklarıyla, büyük bir sevinç içinde, sokaklarda dolaştılar. Bunlara sayıları az da olsa, daha önceden, Ege adalarından; Balkan ve Yunan savaşları sırasında Kasaba'ya göçen başta Giritliler olmak üzere Morali Müslümanlarda katıldı. Rumca bilmek ve konuşmak bu kişilerce adeta lüks, üstünlük ve caka gösterisi oldu.²³

²¹ Dinçsoy'un kardeşi Zühtü Dinçsoy'da hekim olmuştur. Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 259.

²² Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 258-259.

²³ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 264.

Turgutlu'nun işgal edileceği haberinin şehre ulaşmasından sonra, yerel yöneticilerde, halkta panik ve korku başlamıştır. Şehrin önde gelenleri, İzmir'deki gibi katliama uğramaktan çekinmeleri nedeniyle İzmir Valisi İzzet ve Manisa Mutasarrıfı Hüsnü Bey'in²⁴ baskısı sonucu, işgal kuvvetlerini ekmek ve tuz ile karşılamışlardır. Kasaba'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, Kasaba'da yaşayan Ermeni ve Rumları ziyadesiyle mutlu etmiştir. Ancak Gayri Müslimlerin işgali kutlama törenlerine, Girit ve Mora'dan Turgutlu'ya daha önce gelmiş olan Müslümanların da katılması olayı üzerinde durup, düşünülmesi gerekmektedir. Bu insanların, vatanlarının işgal edildiği bir sırada, daha önce kendilerini vatanlarından kovanları alkışlamaya çıkmaları, üzüntü vericidir.

Kasaba'nın İşgal Acıları

Niyazi Dinçsoy, Kasaba'da Yunanlıların yönetim anlayışları ve o dönemdeki yaşanan akıl almaz olayların içerikleriyle ilgili ayrıntılar sunmaktadır. Bu döneme ilişkin yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Yunan güçleri, işgalin ilk günlerinde oldukça yumuşak davrandılar. Halkın, işi ve gücüyle uğraşmasını, hiç kimsenin burnunun bile kanamayacağını tellallarla ilan ettiler. Sokakta dolaşan devriyeler önlerine bakarak yürürlerdi. Sonraları, çocuklardan başlamak üzere Yaso ela (merhaba gel) Oristo (efendim), Kalimera (Günaydın, Kalispera (Tünaydın) diyerek herkese selam vermeğe koyuldular. Bunlarla, yıllardan bu yana, süren harplerden, sefaletle düşen, bıkkınlık ve yılgınlık içindeki halk, bir ferahlık döneminin başlayacağını sanmıştı. Birkaç hafta geçince, ilçede silah toplamağa giriştiler. Oristo'nun yerini Hesto (defol) sözcüğü aldı. Bu iş tamamlandıktan sonra halka önyak olabilecek kişileri fesatçı, kışkırtıcı ve şüpheli diye tutuklamağa ve bilinmeyen yerlere sürüklemeye giriştiler. Bu davranışlarda yerli Rum ve Ermenilerin ve hatta halkın, daha önceki zamana ait, garaz, kin ve ihbarların bir yeri vardı. Kimileri kişisel intikamlarını, kinlerini, Yunan zulmünü araç yaparak, düşmanlarını sindirerek aldı. Bunlardan sonra, türlü bahaneler uydurularak, zengin gördüklerini tutukladılar ve o zamanın para değerine göre, rayici çok yüksek olan beşer onar bin liralık rüşvetleri alarak bıraktılar. Birkaç zaman sonra aynı kişileri yine tutuklayıp, paralarını alarak bıraktılar ve bu saldırılar, tekrarlarla sürüp gitti. Bu senelerde bir liranın değeri bir

²⁴Mutasarrıf Hüsnü Bey, Yunan işgaline karşı koymak isteyen Manisalı aydınların her türlü girişimlerini önlemiştir. Bu nedenle Manisa halkı bu mutasarrıfa, Manisa'nın işgali ve sonrasında Yunanlılarla işbirliği yaptığı için “Hüsnüyadis” adını vermiştir. Çağatay Uluçay ve İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihi*, Manisa: Halkevi Yayınları, İstanbul, 1939, 72.

altındı. Günler, haftalar ve aylar ilerledikçe, olayların şekilleri, dozları değişti. Halka satır atılmağa başlandı. Yerli Rum ve Ermenilerden oluşturulan, silahlı çetelerle önce bir iki çiftlik, bağdamı soyuldu. Daha sonra köylere, hatta yoldan geçenlere bile saldırıldı ve nihayet sıra şehirlere geldi.²⁵”

İşgalin ilk günlerinde Yunan askerlerinden saldıran pek olmadı. Daha çok, şehirdeki azınlıkların bir bölümü Müslümanlara saldırı. Sanki geçmiş tarihin huncunu alıyor gibydiler. Göçmenlerden olaylara katılanlar bizimkiler geldi! Gibi bir tavrın içinde idiler. Bunların kışkırtmaları ile askerlerden eyleme katılanlar vardı. Müslüman olmayanların küçük, büyük, içerde ve dışarıda, herkesin gözü önünde yaptıkları kötülükler ve azgınlıklar, ağza alınmayacak ve tüyleri ürpertecek kertede idi. Saldırıya uğrayanlar, mallarından vazgeçerek, ırzlarını, namuslarını ve canlarını korumağa çabalıyorlardı.²⁶ Gerçi Yunan askerleri ilk haftalarda zarar vermez halde ve adeta nazik denebilecek bir tavır içinde idiyselerde buna karşılık, İslamların silahlarını, en küçük çakı ve ekmek bıçağı dahi bırakmadan almışlar, fakat Müslüman olmayanların çocukları bile silahlandırılmışlardı.²⁷ O günlerde ilçenin sokakları geceleyin aydınlatılmazdı. Bu nedenle, işgal kuvvetleri ve yönetimi, Müslüman ve Türk evlerinin sokak kapılarına asılacak fenerlerle sokakların aydınlatılmasını ve önceleri bu kapıların açık bırakılmalarını, sonraları da kilitlenmeden mandallanmasını istediler ve tek bir fener tipi önerdiler. Bunun amaçlarından birinin de, o yıllarda, bu gibi işleri yapanların sadece, Rum, Ermenilerden oluşu nedeniyle bunlara para kazandırmaktı. Nitekim bu fenerlerin bedeli hemen (3-4) kat arttı. Evlerinden bir lokma yiyeceği bile bulunmayanlara dahi fener asmadı, ya da kapısını kapattı, arkasına dayak koydu diye geceleyin evler basıldı. Evdekilere, ne olduklarına bakmadan da gelişi güzel dayak atıldı. Bu sırada beğendikleri kadın ve kızlara saldırıldı. Kimisi, karakola götürülerek buralarda tecavüzlere uğratıldı. Devriyeler, gündüzden gözlerine kestirdiklerine, ya da Rumların önerdiklerine o morfo, koriçe, diyavelo! Yani ne güzel karı diye sesleniyorlar, sonrada sataşıyorlardı. Tecavüz için, gezerken, fenerleri söndürürler, ya da, yağmur, fırtına, yağının tükenmesinden sönen fenerler bahanesiyle kapıları kırarcasına

²⁵ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 260-261. Turgutlu'daki Yunanlıların davranışları hakkında bu bilgiler Teoman Ergül'de de yer almakta ancak bazı farklılıklar olduğu için almak durumunda kalınmıştır. Ayrıca şu eserler de Dinçsoy'u doğrulamaktadır. Justin Mc Carthy, Ölüm ve Sürgün, Çev: Bilge Umar, İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1998, 300; Mevlüt Çelebi, “İtalyan Belgelerine Göre Saruhan Sancağı'nda Yunan İşgali”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXI, sy.1(2016): 122-127; Salahi Sonyel, “İngiliz Belgelerine Göre Kurtuluş Savaşında Manisa ve Bölgesi (1919-1922)”, *Belleten* LXXV, sy. 272 (2011): 191-204; Teoman Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, Ankara: Kebikeç Yayınları, 2007, 282-304.

²⁶ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 264.

²⁷ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 264.

tekmelerle açarak karakola götürürler, orada, yapabildikleri her türlü hakareten kaçınmazlardı.²⁸

Gündüzleri tarlasına gitmek isteyenlere, Yunan makamlarından tezkere alınmak zorunluluğu kondu. Bu vesikaların alınması sanıldığı kadar kolay değildi. Bedeli, değişik, maddi ve manevi yükümlülükler karşılığı idi. Çoğu kez, baştaki fesler, sarıklar, yırtıldı, ayakları altında çiğnendi. İnsanların yüzlerine tükürerek hakaret edildi. Günlerce evlerden çıkmama yasağı kondu. O yıllarda, kasabanın her mahallesinden ancak bir iki evin çeşmesi vardı. Çeşmeli evlerin çoğunluğu da azınlıklarda idi. Halk sularını, sokakların belirli yerlerindeki çeşmelerden kovalarla taşıyarak sağlardı. Bu yüzden yasak günlerinde, kendileri ve besledikleri hayvanların sularını sağlamak için çıkanlara türlü işkenceler yapıldı.²⁹

Silah arama sırasında, bazı kişiler, evlerinde silah olmadığı halde, silah çıkar diye bayılıncaya kadar dövüldüler. Gözlerinin önünde, bu haksız cefaları görerek, içleri yandığından ağlaşan ve çığlık atan kadın ve çocuklarda bu davranışlarının karşılığını, dipçikle dövülerek, tekmelenerek gördüler. Örneğin bayılıncaya kadar dövülen Göçmen Hasan, olaydan hemen sonra İzmir'e kaçtı. Zıstovlu Recepağazade Ömer Efendi, ayağından tavana asılarak dövüldü. Burnuna saman yakıldı. Hacı Davud'un eşi Saide, Kızı Hatice, Kebapçı Hasan'ın eşi Fatma Hanımlarda kıyasıya dövülenler arasındadır. Kasaba'nın müftüsü Hasan Basri Efendi, Manisa'da kurulmuş olan, Cemiyet-i İslamiye'nin Kasaba şubesini örgütlediği için çok dövüldü. Olayı görenler onun, sade bir din adamı, müftü olduğunu söyleyince: Biliyoruz. Bizde onun için dövüyoruz, yanıtını aldılar.³⁰

Yunanlılar Kasaba'ya ilk geldiklerinde kendilerini medeni göstermeye çalışmışlar ve o yönde bir yönetim sergilemişlerdir. Ancak zaman ilerledikçe gerçek yüzlerini göstermişler ve Kasaba'daki silahları topladıktan sonra, savunmasız kasaba halkına zalimce davranmışlardır. Turgutlu'nun bu karanlık günlerinde yerli Rum ve Ermeniler kurdukları çetelerle, halka karşı zalimane davranmışlardır. Bu süreçte Yunanlılar, uyguladıkları her türlü şiddet, baskı ve saldırılarıyla kötü emellerine ulaşmaya çalışmışlardır.

²⁸ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 264.

²⁹ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 265.

³⁰ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 266.

Yunanlılarla İşbirliği İçinde Olanların Davranışları

Niyazi Dinçsoy, işgalcilerle işbirliği içinde olanlarla ilgili şu bilgileri vermektedir: İşgal yıllarında Yahudilerin, Müslümanlarla ilişkilerinin bozulmaması için son derece dikkatli davrandığı, bu nedenle işgalci güçlerle iyi geçinemeyip, Rum ve Ermenilerin, Yahudileri sürekli olarak dışladıklarına; Katolik Hıristiyanların da Yunan güçlerinin davranışlarına olumlu yaklaşmadığına ancak Ermenilerin işgalden çok memnun olduğuna, üstelik halka yapılan zulümlerde, Rumlardan ve Yunanlardan daha da ileri gittiklerine vurgu yapmaktadır.

İşgal günlerinde, vatanını kurtarmak için silaha sarılıp, çetecilik yapanlar, milli güçlere katılanların olduğu gibi; bunların tam aksi yönünde çıkarlarını korumak için, konaklarını, işgalci subaylara ayıranlar, hatırlı yüksek rütbelilerin aileleri, çocuklarıyla dostluk ve arkadaşlık kurabilmek için, eşlerini çocuklarını da zorlayanların az olmadığına dikkati çekmektedir. Bunların yanında işgal güçlerine bilinçli olarak yakınlaşıp, elde ettikleri istihbarat bilgilerini, milli güçlere aktaranlarda bulunmaktadır. Ayrıca zamanın koşullarından yararlanarak öç almak isteyenlerin sayısının az olmadığını ve bu gibilerin işgal kuvvetlerine gammazlık yaparak amaçlarına ulaştıklarını ifade etmektedir.³¹ Bu konuya örnek olabilecek bir durum Kasaba'da şöyle yaşanmıştır. Birinci Dünya Harbi'nde, Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne mensup olan Koca Arif olarak da bilinen, Arif Hikmet (Salkım) Bey, işgalin ilk günlerinde, işgalcileri tuz ve ekmek ile karşılamamış ve Yunanlıların Batı Asya'nın Muhtariyet İdaresi yönündeki belgesini³² imzalamıştır. Bu durum nedeniyle kurtuluştan sonra, Arif Hikmet Bey, siyasi rakibi Naipzade Mustafa (Atabay) tarafından, vatana ihanet suçlusu olarak ihbar edilmiştir.³³ Kurtuluşun ilk günlerinde bu ihbarı zamanında öğrenen Arif Hikmet Bey, derhal İzmir'e kaçarak, buradaki yakın dostu ve Milli Mücadeleci, Meserret Oteli'nin³⁴ sahibi Nuri Bey'e sığınmış ve iş aydınlanıncaya kadar orada saklanmıştır.³⁵

Koca Arif'in damadı, Sabri Özcan (Hamalzade), bu iddiaları çürütecek gerekli kanıtları toplayarak, İzmir'e götürmek üzere Kasaba tren istasyonunda beklerken; Cinni hoca lakaplı İsmail Hakkı (Dinçsoy) Bey ile karşılaşmış ve durumu ona anlatmıştır. Zamanın koşulları gereği, yolda arama yapılırken, bu belgelerin kaybolma olasılığını ileri sürerek, İsmail Hakkı Bey'in bilinen kimse olduğunu, topladığı belgeleri emanet

³¹ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 310.

³² Bu bildiri 13 Ağustos 1922 tarihli dir. Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 307, 311.

³³ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 310.

³⁴ Kemeraltında bulunan bir oteldir.

³⁵ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 311.

olarak götürmesini teklif etmiştir. İsmail Hakkı Bey de bunu kabul ederek, ikisi birlikte yük vagonlarının üzerinde İzmir'e gitmişlerdir. İzmir'de Meserret Oteli'nde Nuri Bey ile konuşurken, Manisa Mebusu Mustafa Necati Bey de söze karışarak, bugün hainlerden kasabalı Koca Arif'in hesabının görüleceğini söyler. Mustafa Necati Bey, İzmir'deki öğretmenlik ve yöneticilik görevleri ile işgal yıllarındaki ilişkileri nedeniyle İsmail Hakkı Bey'in arkadaşıdır. Koca Arif, olayın gerçek dışılığı, eldeki vesikalarla açıklandıktan sonra, saklandığı yerden çıkıp, Harp Divanı'nda savunmasını yapmış ve mahkemede suçsuz olduğu anlaşıldıktan sonra kasabaya dönmüştür.³⁶

Niyazi Dinçsoy, işgal yıllarında toplumsal anlamda çok sert eleştirilerde de bulunur: *“Herkesin, silahı ya da baltayı kaparak, cepheye koştuğunu da sanmayalım. Namussuzların, sayısı, en az namuslular kadar olmuştur. İçlerinden bağımsızlık silahlarını satabilecek kadar alçalanlar, cepheye koşan yurtseverlerin analarına, karılarına ve bacılarına da sarkanlar vardır. İşgal subaylarına yataklık yapanlar olduğu gibi, mahallesini, köylüsünü, komşusunu, anasını, avradını ve bacısını satanlar da oldu.”*³⁷

Niyazi Dinçsoy bu eleştirisinde, işgal yıllarında herkesin işgale karşı mücadele etmediğini; vatanını milletini satarak, Yunanlılarla işbirliği içinde çıkar elde etmeye çalışan insanların sayısının az olmadığına, vatani kurtarmak için cepheye koşan vatanseverlerin ailelerine işbirlikçilerin rahat vermediğini ve işgalcilere yaranmak isteyenlerin her türlü namussuzluğu yaptığına dikkati çekmektedir.

Kasaba Maarifi İslamiye Cemiyeti

İşgal yıllarında, Kasaba'da her alanda olduğu gibi eğitim alanında da büyük sorunlar baş göstermiştir. Bu sorunları çözebilmek için İsmail Hakkı (Dinçsoy) Bey, Kasaba Maarifi İslamiye Cemiyeti'ni kurmuştur, ancak bu cemiyet faaliyetleri nedeniyle işgal kumandanlığına şikâyet edilmiştir. Niyazi Dinçsoy, işgal yıllarında Kasaba Maarifi İslamiye Cemiyeti ile ilgili şu olayı anlatmaktadır:

“Yunan işgali ile birlikte, kasabamızda, okulların idaresi başlı başına bir problem oldu. İstanbul Hükümeti, işgali sebep göstererek, ödenekleri kesti. Anadolu'daki Milli İrade de hem imkânsızlıktan ve hem de işgal altında bulunduğu için, bu yerin ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Rüştüye Mektebi Müdürü ve Tarih-Coğrafya muallimi Cinnizade İsmail Hakkı (Dinçsoy) Efendi, bu olumsuzlukları karşılayacak önlemleri almak ve hiç olmazsa, eğitimin sürdürülmesi için gerekli masrafları finanse

³⁶ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 311.

³⁷ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 311.

edecek, politik hiç bir yönü olmayan, Kasaba Maarifi İslamiye Cemiyeti'ni kurdu ve halktan gönül rızasıyla, karşılığında bir alındı vererek bağış toplamağa başladı. O yıllarda Konak Meydanı ile Çukurbahçe'nin güneyinde Menbai Füyüzat Mektebi adında özel bir okul vardı. Bu okulun sahibi de Niflizade lakabı ile bilinen İbrahim Efendi idi. Bu okulda, varlıklı ailelerin çocukları, paralı olarak okutulur ve eğitilirdi. İşgal nedeniyle, devlet okullarının ödeneksizlik yüzünden kapanmaları üzerine hiç olmazsa bir kısım vatandaş çocuklarının bu okula gelerek, öğrenimlerini sürdürmeleri doğaldı. Fakat bu cemiyetin halkça benimsemesi ve gücü olanların yaptıkları yardımlarla, okulların günlük gereksinimi karşılanınca, okullara devam azalacağına, aksine, artmıştı da. Bu durumu gören ve sonuçtan rahatsız olan İbrahim (Yilmazer) Efendi, işgal kuvvetlerinin mülki işlerini yöneten kaymakamına giderek, bu derneğin, zorla para toplamak suretiyle, halkı rahatsız ettiğini şikâyet ve okuluna Yunan bayrağı asmadığını ihbar etmiş oldu.”³⁸

“Tarihini hatırlayamadığım bir akşamüzeri, iki Yunan askeri, beraberindeki bir tercümanla, Dutluçarşı'daki evimize gelerek, babamın ve cemiyet arkadaşlarının ertesi sabah kaymakamlığa başvurmalarını duyurdu. O sabah, babam Cinni Hoca, kendisi gibi sarıklı ulemeden Kur'anı Kerim hocası Bozkarlı Hafız Hasan (Artun) Efendi, ulûmudiniye muallimi Hilmi (Özkök), tecvit hocası Hafız Necati (Köylüoğlu) ile hesap ve Fransızca Muallimi Giritli Ali (Demirel) Efendiyi yanına aldı ve kaymakamlığa gitti. Babam ve birlikte gidenlerin defaten anlattıklarına göre: Cemiyetin başkanı Cinni Hoca, kaymakamdan, şikâyetin konusunu ve şikâyetçiyi de öğrendikten sonra, o kişininde getirtilerek, konunun yüz yüze tartışılmasını istediğinden, İbrahim Efendiyi de çağırmışlar.”

İsmail Hakkı Bey³⁹ Yunan kaymakamın huzurunda yaptığı savunmada özetle dinlerinin ayrı, fakat amaçlarının aynı olduğunu, Osmanlı İdaresi'nin Rum Ortodoks Kilisesi'ne, geniş ayrıcalıklar tanıdığını ve bu topraklardaki egemenliği sırasında, Müslüman olmayan dinlerin ibadethaneleri (kilise-havra) ve okullarının olduğu gibi yaşatıldığını belirtmiştir.

İsmail Hakkı Bey sözlerine şu şekilde devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin, Yunanca eğitim izni verdiğini, Osmanlı'nın onların okulları ve ibadethanelerini himaye ettiğini, ülkemizdeki azınlıkların okullarının hiç birisine dokunulmadığını, okul ve

³⁸ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 279.

³⁹ İsmail Hakkı (Dinçsoy) Efendi, kültür dersleri öğreticisi olduğu kadar, İstanbul Fatih Medresesi'den icazetli vaiz, Hadis ve kelim bilgini. Taşdığı sarıklı, çevresi onu pozitif bilgide olduğu kadar din konusunda da yetenekli olarak tanırdı. Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 280.

ibadethanelerinin, bugünkü durumlarının bu durumu kanıtladığını ve şimdi Yunan medeniyetinin temsilcisi olarak, medeniyetinize yakışanı yaparak, Turgutlu’da halkın ve insanlığın yükselmesine yarayan okulların korunması görevinin onlarda olduğunu belirtir.

İsmail Hakkı Bey, okullarını yaşatmak için kurdukları cemiyetin politik hiç bir yönü amacı olmadığını⁴⁰ paraları, kendi gönülleri ile mektebe gelip verenlerden aldıklarını, okula para verenlerin karşılığında makbuz verdiklerini, şikâyetçi olan İbrahim Efendi’ye hiç müracaat etmediklerini ve onun hiç bir şey vermediğini belirtir. Şayet elinde bu durumun aksi yönde belge varsa göstermesi gerektiğini, topladıkları paraların miktarı ile harcadıkları yerlerden aldığı faturalarda belli olduğu, toplanan bu paraların çalışanların maaşına değil, çocukların kırtasiye malzemesine harcadıklarını beyan etmiştir. Bunun üzerine kaymakam, İbrahim efendiye dönerek: “*Bu söylenenleri siz de dinlediniz. Buna karşı siz ne diyorsunuz?*” diye sormuştur. İsmail Hakkı Efendi’nin dediklerinin doğru olduğunu, Turgutlu’ya geldiklerinde, okul, kilise ve havraları eski yerlerinde bulduklarını söylemiş ve arkasından cemiyet üyelerini, serbest bırakmış, İbrahim Efendiyi de idareyi gereksiz yere meşgul etmesi nedeniyle, bir süre nezarete tutmuş ve şanlı bayrağımız da, büyük yangına kadar gönderinde dalgalanmıştır.⁴¹ Bu görüşmede, Demiryolu Muhafız Kıtası Komutanı Fransız Teğmeni de bulunmuştur. Konuşmaları, tercüman olarak Muallim Ali (Demirel) Efendi Yunancaya, Hasan Şevki Bey de, Fransızcaya çevirmiştir.⁴²

İsmail Hakkı Bey, Yunan Kaymakama, Osmanlı Devleti’nin, azınlıkların ibadetlerine ve okullarına hiç müdahale etmediğini, hatta onları himaye ettiğini, evvelde Osmanlı’nın yaptığını, şimdi onların yapması gerektiğini, Turgutlu halkından gönüllü olarak okulları için topladıkları paraların makbuz karşılığında alındığını, paraların öğrencilerin kırtasiye ihtiyaçları için harcadıklarını ve harcamalarında usulünce yapıldığını beyan etmesi üzerine, İbrahim Efendi’nin suçlamalarından aklanmıştır. Böylece İsmail Hakkı Bey, meslektaşlarıyla birlikte, Kasaba Maarifi İslamiye Cemiyeti ile ilgili şikâyetin üstesinden gelerek, Kasaba’da zar zor da olsa eğitime devam

⁴⁰ Dinçsoy, *Turgutlu’nun Dramı*, 281.

⁴¹ Dinçsoy, *Turgutlu’nun Dramı*, 284.

⁴² Bu olayı 7 Eylül 1958 tarihinde, Zahit Zühtü Akıncı, Cevdet Öktem (Belediye Başkanı), Rıza Çetin, Hasan Basri Erginöl (İzmir Karşıyaka Lisesi edebiyat öğretmeni), Hilmi Özkök (emekli muallim), Hilmi Tüzün (PTT müdürü) Hasan Artun (emekli muallim), beylerden dinlemiştir. Son yıllarda Turgutlu Belediyesi, Atatürk Bulvarında açılan bir sokağın ismini, bu hizmetin karşılığı olarak Muallim İsmail Hakkı Sokağı olarak vermiştir. Dinçsoy, *Turgutlu’nun Dramı*, 284.

etmişlerdir. Bu durum onların işgal altında bile vatana hizmet aşkında olduklarını göstermektedir.

Niyazi Dinçsoy'un işgal yıllarında okul ve eğitim ile ilgili verdiği bilgiler eksiktir. Çünkü Yunan hükümeti, işgal yıllarında Sevr antlaşmasından sonra bazı Türk okullarıyla, medreselere ısınma, kırtasiye, beslenme giderleri ve öğretmen maaşları için bir miktar para aktarmış⁴³ ve okullardaki müfredat programlarının değiştirilmesi, okullarda zorunlu Yunanca dersi okutulmasına kadar eğitim işlerine de müdahale etmişlerdir.⁴⁴ Bu durum Yunanlıların, bölgede kalıcı egemenlik kurmak istediklerini göstermektedir.

Kasaba'nın Bilinmeyen Kahramanları

Niyazi Dinçsoy, Kasaba'dan Kuvayı Milliye'ye katılarak mücadele eden kişilerin hayatları ve hatıraları hakkında da bilgiler sunmaktadır:⁴⁵ Kasabanın işgalini bir türlü içlerine sindiremeyen Bnb. Op. Dr. İsmet, Askerlik Şubesi Reisi Yzb. Süleyman (Süruri) Bey,⁴⁶ yedek subaylardan Rıza (Çetin), Zahit Zühtü (Akıncı), Şakir (Ünal) Süleyman (Hararlı), Kavaf Rıza (Kayahan), davavekili Hulusi (Zümrüddağ) beyler Anadolu içlerine giderek Kuva-yı Milliye'ye katıldığını belirtir.⁴⁷ Niyazi Dinçsoy'u dönemin Alaşehir Kaymakamı Bezmi Nusret Kaygusuz da doğrulamaktadır.⁴⁸

Niyazi Dinçsoy, Turgutlu Kuva-yı Milliyecileri hakkında şu bilgileri vermektedir:

Rıza Çetin (1890-1974), Kasaba'dan Milli Kuvvetlere gönüllü olarak katılan erlerin eğitim ve öğretimini üstlenmiş, küçük müfrezesiyle Ödemiş ve Kömürcüsvrisi yörelerindeki baskınlarıyla düşmana rahat yüzü göstermemiştir. Ödemiş ve Tire yöresinde baskınlar yapan Hüseyin Gökçen Efe ile birlikte Alaşehir bölgesindeki Milli

⁴³ Engin Berber, "Yunan İşgali Geldikleri gibi Gidemediler", *NTV Tarih*, sy. 4(2009):34.

⁴⁴ Adnan Sofuoğlu, "İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 8, sy. 29 (2002):141

⁴⁵ Bu konuda Bkz. Teoman Ergül, "Turgutlu'nun Kısa Tarihi ve Kurtuluş Savaşı'ndaki Yeri" *Manisa Dergisi*, sy.10 (1995):17-31.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Karayaman, "Yüzbaşı Süleyman Süruri (Emekçil) Bey'in Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketi'nin Ortaya Çıkmasındaki Hizmetleri" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 55 (2014): 83-108.

⁴⁷ Dinçsoy, Turgutlu'nun Dramı, 285.

⁴⁸ Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, İzmir: II. Basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2002,170-171. Ayrıca Alaşehir'de 7 Haziran 1919 tarihinde, Zühtü (Akıncı), Şakir (Ünal) ve Ali Dayı kumandasında, Yunanlılar'a karşı kurulan 68 kişilik ilk müfrezeye Salihli'ye hareket etmiştir.

Kuvvetler'in arasında bağlantı kurmuş ve bu dönem savaşlarında aldığı beş yaranın kurşunlarını, yaşam boyunca hiç yakınmadan ve övünmeden vücudunda taşımıştır.⁴⁹

Zahit Zühtü Akıncı, Gediz bölgesindeki Akıncı Müfrezesi'nin komutanlığını yapmıştır. Bu yörede düşmana baskınlar yapmıştır. Diğer yandan Yunan güçleri hakkında Cinni Hoca yoluyla kendisine ulaşan bilgileri, Mustafa Necati ve Vasıf Çınar Beyler aracılığıyla milli güçlere iletmiştir.⁵⁰ Zahit Zühtü Bey, zaferden sonra vilayet meclisi idare azalığı ve Kasaba'nın Belediye Başkanlığı yapmıştır.⁵¹

Rıza Kayahan, zaferden sonra Kasaba'da kavaflık yapmıştır. Rıza Kayahan'ın 26 Ağustos 1922 tarihinde Afyon Cephesi'nde şehit olan Agâh Efendi'nin şehadetini anlatışları, Dinçsoy'un hala bütün canlılığı ile belleğinde yaşadığını ifade etmektedir.⁵²

Süleyman Hararlı, zaferden sonra İstanbul'a yerleşmiş ve. Büyükkada'da Nizam Caddesi'nin deniz tarafındaki geniş bahçeli bir köşkte oturmuştur. Niyazi Dinçsoy, İstanbul'daki Tıp Fakültesi'ndeki öğrencilik yıllarında, ziyaretine gitmiştir. Niyazi Dinçsoy, onun çok temiz yürekli ve neşeli bir zat olduğundan bahsetmektedir.⁵³

Operatör Dr. İsmet Bey, Kasaba'ya âşık olan İsmet Bey, emekli olduktan sonra ihtisasına rağmen Kasaba'ya yerleşmiştir. Kasaba'da pratisyen hekim olarak hizmet etmiştir. Dinçsoy, onun harp yıllarının o yoksul döneminde yaptığı başarılı ameliyatlara ayrıntılı anılarını zevkle dinlediğini belirtir.⁵⁴

Rıza Çetin, CHP ilçe başkanlığı, Kasaba Halkevi ve Türk Ocağı başkanlığı görevlerini yapmıştır.⁵⁵

Niyazi Dinçsoy, Kasaba'nın Kuva-yı Milliyecileri hakkında vefalı davranmış ve onların vatan savunmasındaki hizmetlerini kısaca anlatmıştır.

Kasaba'nın İstihbarat Teşkilatındaki Yeri

Niyazi Dinçsoy, Kasaba'daki istihbarat faaliyetleri hakkında şu bilgileri vermektedir: “*Kasabalı Cüher Hoca diye tanınan vilayet müftülüğü yapmış, Ahmet Hamdi (Öztarhan) Bey*⁵⁶, 1908 yılında politikaya atılmış, Manisa sancağı adına İzmir'de meclisi idare azası olmuştur. İttihat ve Terakki Fırkası'nın en ileri gelenlerinden Sadrazam Talat Paşa'nın güvenini kazanan Aydın Valisi Rahmi Evrenos

⁴⁹ Dinçsoy, Turgutlu'nun Dramı, 285.

⁵⁰ Dinçsoy, Turgutlu'nun Dramı, 286.

⁵¹ Dinçsoy, Turgutlu'nun Dramı, 287.

⁵² Dinçsoy, Turgutlu'nun Dramı, 286.

⁵³ Dinçsoy, Turgutlu'nun Dramı, 286.

⁵⁴ Dinçsoy, Turgutlu'nun Dramı, 287.

⁵⁵ Dinçsoy, Turgutlu'nun Dramı, 287.

⁵⁶ Ahmet Hamdi Öztarhan 1867 tarihinde Kasaba'da doğmuş ve 16 Ağustos 1946 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Bey'in takdirini alarak vilayet müftülüğüne getirilmiştir. Balkan ve Birinci Dünya harpleri sırasında, köyleri dolaşarak ordu ve donanma yararına büyük rakamlara varan yardım topladığından paytahtın sevgisini sağlamıştı. Böylece firkanın İzmir Kâtibi mesulü Mahmut Celalettin (Bayar) Beyle de sıkı ilişkisi vardı. Mondros Mütarekesi'nden sonra, yenilginin bütün yükü İttihat ve Terakki Fırkası'na yüklendiği için, İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup, yüksek kademelerdeki idarecilerinin işlerine son verildiği için, Ahmet Hamdi (Öztarhan) Bey'in de görevine son verilmiştir. Cüher Hoca, Bursa kadılığından emekli arkadaşı Ali Rıza Efendi ile anlaşarak, İzmir'de Hisar Camii civarında, Demirci Çarısı'nın karşısında, bir dükkân kiraladılar. Bursa'dan getirttikleri ipekli kumaşları toptan ve perakende olarak satmağa başladılar. Bu dükkân istihbarat eylemini maskeleyerek için açılmıştır.⁵⁷

İsmail Hakkı Bey, Kasaba'da gerek Belediye Reisi Arif Hikmet (Kocaaarif) Bey, gerek kendi gayretiyle düşmandan elde ettiği önemli bilgileri, Hacımuharrem Mahallesi Muhtarı Hafız Ömer, Tabur İmamzade Nuri (Tabur) ve öteki elemanları aracılığıyla Cüher Hoca'ya ulaştırıyordu. Cüher Hoca da Manisa'daki ajanımıza iletiyordu. O da Muğla Antalya yoluyla Galip Hoca takma adlı Mahmut Celalettin (Bayar), Şükrü (Kaya) beylere, Milli Hükümete ulaştırıyordu. Bir yandan da, Uşak, Gediz'deki teşkilata, düşmanın askeri birimlerine baskınlar düzenlemek, erzak, silah ambarlarını tahriple görevli, Zühtü Akıncı ile Rıza Çetin'e ulaştırıyordu. Rıza Çetin'de Aydın ve Nazilli Cephesiyle ilgili olanlarını, işbirliğinde bulunduğu Gökçen Efe'ye ulaştırıyordu.”⁵⁸

Niyazi Dinçsoy, Ahmet Hamdi Bey'in sağladığı istihbarat bilgilerinin, Uşak ve Aydın bölgesindeki milli kuvvetlere ulaştırıldığını bildirmektedir. Kuva-yı Milliyeciler tarafından düşmana karşı bu tür saldırılar, düzenli ordu kurulmadan önce yapılmıştır. İzmir ve çevresinde Yunanlılardan alınan önemli bilgilerin Antalya yoluyla, Ankara'ya ulaştırıldığı da bilinmektedir. Ancak, Niyazi Dinçsoy'un verdiği bilgileri doğrulayacak başka bilgiler elimizde mevcut değildir.

Turgutlu'nun işgal günlerinin bir başka şahidi de Aslan Tufan Yazman'dır. Aslan Tufan Yazman, o tarihte dokuz yaşında olup, babası Gazeteci Nevzat Yazman'ın, İzmir'de çıkan gazetelere Milli Mücadeleyi destekleyici yazılar göndermesi ve milli

⁵⁷ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 298.

⁵⁸ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 298.

kuvvetlere istihbarat sağladığı şüphesiyle, Yunanlılar tarafından dokuz kez tutuklandığını belirtmektedir.⁵⁹

Aslan Tufan Yazman'ın verdiği bilgiler, Niyazi Dinçsoy'un verdiği bilgileri doğrulamaktadır.

Kasaba'nın Yunanlılar Tarafından Yakılması⁶⁰

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz'dan sonra, Türk süvarileri tarafından Afyon-İzmir Demiryolu kesilmiş ve 30 Ağustos'ta Dumlupınar'da beş Yunan tümenine son darbe vurulmuştur. Büyük kayıplara uğrayan Yunan ordusu, panik halinde kaçmaya başlamıştır.⁶¹ 4 Eylül günü Salihli'den gelen bozgun ve kaçak Yunan askerleri, artık hiçbir yerde tutunamayacaklarını anlayınca Alaşehir ve Salihli'de yaptıkları yıkım ve katliamı Turgutlu'da da yapmışlardır.⁶² Yunanlılar Anadolu'yu, işgal ederken yaptıkları mezalimi geri çekilirken de yapmışlardır. Türklere harap edilmiş bir vatan bırakmak için fırsat bulabildikleri her yeri yakmışlardır.

Niyazi Dinçsoy, 1 Eylül 1922 tarihinde Turgutlu yaşanan olayları şöyle anlatmıştır:

1 Eylül 1922 Cuma günü öğle üzeri, Kasaba'daki minarelere bayrağımızın çekilerek selalar verildiğini, minarelerden Türk milis kuvvetlerinin kasabayı kurtardığının ilan edildiğini, Çerkez eyerli, 20-30 kadar atlı zeybeğin, Konakönü Meydanı'ndaki hükümet konağını bastıklarını, gönderdeki Yunan bayrağını indirip, bayrağımızı onun yerine astıklarını, bir kısım Yunan erlerini esir ederek binanın alt katındaki bir odaya tıktıklarını, etraftaki kahvede oturan birkaç kişinin sevinç gözyaşlarıyla, atlıların çizmelerini, ayaklarını öptüklerini, o tarihte ilkokula giden bir

⁵⁹ Aslan Tufan Yazman, *Atatürk'le Beraber Devrimler, Olaylar, Anılar (1919-1939)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984, 23-27,28.

⁶⁰ Yunanlıların Manisa ve ilçelerindeki yakıp yıkmaya ve mezalimleri için şu eserlere bakılabilir. M. Nuri Yörükoğlu, *Manisa Yangını Triumvira Müsellese yahut Üç günlük Tahrip Altı Asırlık Bir İmar*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk-Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2002,122-131; Leyla Neyzi, "Ben Kimim" *Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*, Çev: Hande Özkan, İstanbul: I. Baskı, İletişim Yayınları, 2004, 86-97; Hakkı Avan, *Onların Hikâyesi*, Manisa: I. Basım, Manisa Kültür Sanat Kurumu Yayını, 2005, 122-125; Oğuz Gökmen, *Diplomasi*, İstanbul: Birinci Basım, Yamaç Ofset, 2006, 20-24; Eren Akçiçek ve Dr. Mehmet Karayaman, *Prof. Dr. Fethi Serter Hayatı ve Eserleri*, İzmir: 2010,84-89; Kansu Şarman, "Manisa'da Yangın Müfrezeleri", *Popüler Tarih*, sy. 44, (2004): 14-15; Mc Carthy, *Ölüm ve Sürgün*, 325-326; Herkül Milas, *Göç*, Çev: Damla Demiröz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, 56; Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, 518-523; Çelebi, "Saruhan Sancağı'nda Yunan İşgali", 115-128; Mehmet Lütfullah Gökçen, *Mehmet Lütfullah Gökçen'in Anıları*, (Daktilo Metin), Manisa 1974-1975, 18-20. Ayrıca bu yıkımı dünya kamuoyuna duyurmak için yangından sonra, muhtemelen Türk Kızılayı tarafından İngilizce ve Fransızca olarak çekilmiş görüntüler vardır. Bu görüntüler Kızılhaç arşivinde olup, görüntülerde İzmir, Manisa, Aydın, Uşak, Turgutlu, Salihli, Alaşehir ve Nazilli yer almaktadır. <https://avarchives.icr.org/Film/5436> ve [https://avarchives.icr.org/Film/5435\(20.04.2018\)](https://avarchives.icr.org/Film/5435(20.04.2018))

⁶¹ Özbaran, *Küllerinden Doğan Kasaba Turgutlu*, 42

⁶² Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*,520.

çocuk olduğunu ve Konak Meydanı'nın güney kenarında yoğurt sattığını, bu olaylarda ortalık karışınca yoğurt üskürelerinin kırıldığını, çok korktuğunu, bakır sinisini alarak, oradan Çukurbahçe'nin kuzeyindeki Dutluçarşı'daki evlerine kaçtığını ve bu olaylarda sevinçten, şaşırıp sokaklara dökülenlerin, Yunan askerleriyle Çerkez milislerinin saldırısına uğradığını, yaralananların, öldürülenlerin, sokaklardaki kuyulara atılanların, bilinmeyen yerlere götürülenlerin de olduğunu anlatmaktadır.⁶³

Niyazi Dinçsoy, 1 Eylül 1922 tarihinde, Türk Ordusu henüz Turgutlu'ya ulaşmadan, içlerinde Çerkezlerinde görev aldığı bir grup Kuva-yı Milliyeci tarafından kısa süreliğine kurtarıldığını belirtmiştir.

Teoman Ergül, Niyazi Dinçsoy'dan farklı olarak, Bozdağı'ndan inen zeybeklerin 7 Eylül 1922'de Turgutlu'da, Yunanlılara ateş baskını yaptıklarını belirtmektedir.⁶⁴

Kuva-yı Milliyeci tarafından Turgutlu'nun kurtarıldığını sanan ve sokağa dökülenler, Yunan askerleri ile Çerkez milislerinin saldırısına uğramışlardır.

Niyazi Dinçsoy, Turgutlu'nun yakılması olayını şöyle anlatmaktadır:

"4 Eylül 1922 Pazartesi günü öğleden sonra Yunan Tahrip Postaları, Kasaba'nın demiryolu istasyonundaki Gazhane'yi ateşlemekle işe başladıkları, yükselen alevlerle patlamaların oluşturduğu, gök gürültüsünü andıran ya da top patlıyormuş gibi seslerden anlaşıldı. Yangın, 4 Eylül 1922 tarihinde, akşam ezanı ile yatsı ezanı arasında başlamış ve yangının korkunç alevleri göklere yükselmiştir.⁶⁵ Biz Dutluçarşı semtinin Tabakhane caddesindeki evimizden yangın korkusuyla çıkıp ovaya kaçarken, bir kısım vatandaş, yakınımızdaki Hacı Zeynel Camii'nden yatsıyı kılamadan çıkmış oraya buraya koşuyordu. Gazhane'nin yanışı ve duyulan patlama sesleri, hem kentteki ve hemde ovadaki halkın yüreğine bir korku saldı. Halkın bir bölümü, ürün derimi dolayısıyla, bağ ve bahçelerinde idi. Hemen herkes, bağ ve bahçesindeki işini bırakıp şehirdeki çoluk çocuğunun yanına koştu. Fakat kentle demiryolu arasını kesen, büyük bir bozgunluk havası içinde batıya geçen Yunan askerleri ile İç Ege'de vahşet görevlerini bitirerek İzmir'e doğru yol alan Rum ve Ermeni talancılarıyla dolu idi. Bu sebeple, ne kentten ovaya, nede ovadan şehre geçme olanağı vardı. Bu durum, Jenosit tertipçileri Albay Boğoraçi ile yardımcısı Filipos'un hesaplarını doğru çıkarmıştı.

⁶³ Dinçsoy, Turgutlu'nun Dramı, 346.

⁶⁴ Ergül, Kurtuluş Savaşı'nda Manisa, 519.

⁶⁵ Ayrıca şu kaynaklarda Dinçsoy'un yangın tarihi konusunda verdiği bilgileri desteklemektedir. Durmuş Hocaoğlu, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, İstanbul: Doyuran Matbaası, Berekat yayınevi, 1985, 250; Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, 520.

*Tahripçilerin o günü seçmelerinin nedeni Pazartesi günlerinin, ilçenin genel pazarı olmasından ötürü, erkeklerin çoğunun şehirde bulunması hesabı üzerine yapılmıştı.*⁶⁶

4 Eylül'de Turgutlu istasyonundaki gazhanenin, Yunan tahrip Postaları tarafından bilinçli olarak yakılması ile yangın başlamıştır. Yangının alevleri, patlamaları halkta büyük bir korku ve panik yaratmıştır. Üzüm hasadı nedeniyle Turgutlu halkının önemli bir bölümü bağlarındadır. Yunan ordusu bozgun nedeniyle çekilmeye başladığı için, kent ile bağlar arasında başıbozuk askerler bulunmaktadır. Ortalık mahşer yerine dönmüş ve her yeri Rum ve Ermeni talancıları sarmıştır.

Niyazi Dinçsoy'un babası ovada kalmış, aşar memuru olan ağabeyinin kılavuzluğunda anası, kardeşleri, yengesi ve yaşlı Kezban kadınla birlikte evlerinden çıkarak, tabakhanelerin bulunduğu yöreye doğru, tek sıra halinde, duvar diplerinden gizlenerek kaçmaya çalışmışlardır. Yangın nedeniyle yatsı namazlarını kılamadan, Hacı Zeynel Cami'inden, çıkan birkaç kişi, sağa sola kaçmıştır. Caminin bahçe duvarını dönecekleri sırada, burayı siper almış, eli silahlı Arnavut Zeynel ile karşılaşmışlar ve onun yanında biri baltalı ötekisi kürekli iki kişi daha olduğunu görmüşler ancak onların gece karanlığından kim olduğunu anlayamamışlardır. Arnavut Zeynel onlara nereye ve nasıl kaçmaları gerektiğini anlattıktan sonra, komşusu olan bir kadını nasıl kurtardığını da anlatmıştır. Arnavut Zeynel, yangın başlayınca, bir kadının kulaklarını yırtan bir haykırışıyla imdat diye bağırdığını duyduğunu, bu durum üzerine baltasını kaparak, komşusuna yardıma koştuğunu, komşusunun evini yakmak için gelen yangın postasından birinin, kadınına tecavüze yeltendiğini, kadının kucağındaki bebeğini sofaya fırlattıktan sonra kadının üzerine çullandığını ve kadının da yerde kıvranarak çırpındığını, bu durum karşısında baltasıyla kadına saldıran adamın kafasını parçaladığını, ötekilerinde malzemelerini bırakıp kaçtıklarını ve elindeki silahında öldürdüğü adamın olduğunu anlatmıştır.⁶⁷

Niyazi Dinçsoy ve ailesiyle birlikte, tabakhanenin yanından daha doğudaki Hasan Çavuş'un zeytinli bağında saklanarak, geceyi orada geçirmişlerdir. Sabah olup ortalık ağarınca, her asma ağacının altından bir insanın çıktığını görmüşlerdir. Burada yangından ve Yunan mezaliminden kaçmaya çalışan, pek çok kadın, yaşlı, çoluk çocuk saklanmaya çalışmıştır. Saklandıkları yerde bütün gece, kirlenilen kadın ve kızların feryat ve ağlamalarını duymuşlardır. Gün doğarken, kafele halinde Kargılı yolun kuytusundan faydalanarak ovaya doğru yürümeye koyulmuşlardır. Niyazi Dinçsoy'un

⁶⁶ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 351.

⁶⁷ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 363.

anası hamile olduğu için, iki yaşındaki kardeşini o taşımıştır. Demiryoluna geldiklerinde, bu yolun geri çekilen kılıç artıkları ile tıkanıldığını görünce, demiryolunun altındaki köprüünün dere yatağından, sürünerek, yine Kargılı yolun devamınca ovaya kaçmışlar ve bu yol bitince de, babasının bulunduğu yassı geçitteki bağlarına ulaşmayı başarmışlardır.

6 Eylül 1922 Çarşamba sabahı, dağınık ve başıbozuk halde kaçan, Yunan askerlerinin saldırısına uğramışlar ve değerli eşya, para, saat ve ziynet eşyaları çapulcu Yunan askerleri tarafından alınmıştır. Bu gurup tarafından ağabeyi ve birkaç erkek de kılavuz olarak götürülmüş ve birkaç saat sonra gelen ordu birliklerimiz tarafından Yunan askerleri esir alınmıştır.⁶⁸

7 Eylül 1922 Perşembe sabahı, erkenden, saklandıkları yerden çıkarak, Kasaba'ya doğru yürümeye başlamışlar, tabakhaneler arasındaki yola gelince, yolun kenarındaki dut ağacının gölgesinde, iki ceset görmüşlerdir. Bu cesetlerden birisi alnının ortasından kurşunlanmış Arnavut Zeynel'dir. Arnavut Zeynel'in, sırtüstü yattığını, gözlerinin açık olduğunu adeta vazifesini yapmanın vermiş olduğu saadet ile şehit olduğunu belirtir.⁶⁹

Mehmet Tüzel Gökyayla ise, Arnavut Zeynel'in 7 Eylül 1922 tarihinde Turgutlu yangınında şehit olmadığını, 1957 yılında Arnavut Zeynel'in kadını Yunanlılar'ın elinden nasıl kurtardığını dedesine anlattığını ve kendisinin de bu anlatımı dinlediğini belirtmektedir. Ayrıca Arnavut Zeynel, Turgutlu'daki Küllük'e Yunan tahrip taburlarını sokmayarak, buraların yakılmasını önlemiştir.⁷⁰

Arnavut Zeynel'in Turgutlu yangınında yaptığı önemli bir kahramanlıktır. Niyazi Dinçsoy'un onun şehit olduğunu belirtmesine karşın, Mehmet Tüzel Gökyayla onun, 1962 yılında vefaat ettiğini belirtmektedir. Niyazi Dinçsoy'un, bu konuda yanılmaktadır.

7 Eylül Günü, düşmanı demiryolu doğrultusunda batıya süren kuvvetlerimiz, öğleye doğru tabakhanenin sağından kente girmiş ve kasabanın yanmamış evlerinin arasındaki tek caddeden ilerleyerek, kapılarının önünden geçmişlerdir. Turgutlu'yu

⁶⁸ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 351-352.

⁶⁹ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 363.

⁷⁰ Arnavut Zeynel, 1962 yılında vefaat etmiştir. Mehmet Tüzel Gökyayla, "Yunan'ı Küllüğe Sokmayanlar ve Yaktırmayanlar", *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri* 1, Ed. Muzaffer Tepekaya, v.dğr., Turgutlu: Turgutlu Belediyesi Yayınları (2018): 173-176. Ayrıca Niyazi Dinçsoy, 4-5 Eylül 1995 yılında Turgutlu'da düzenlenen sempozyumda, Arnavut Zeynel hakkında Hüseyin Akgül tarafından Hacı Zeynel adı yakıştırılarak, bir evliya menkıbesi gibi yorumladığını ve bu durumunun tamamen yanlış olduğunu belirtmektedir. Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 363.

işgalden kurtaran Türk ordusunu karşılarında görünce büyük sevinç yaşamışlardır. Geçen askerlere, pekmez şerbeti ikram etmişlerdir. İkindiye doğru, Akıncılar Müfrezesi'nden, Turgutlulu Kuvayı Milliyeci Zahit Zühtü (Akıncı) ile Rıza (Çetin) beyler atları üzerinde, başlarında kalpak, göğüslerinde dübün, bellerinde kılıçlı, olarak “*Zafer Anıtı*” görünümünde evlerinin olduğu sokağa gelmiş ve Dinçsoy'un babasıyla karşılaşınca atlarından hemen inerek, ona sarılıp elini öpmüşler ve hocaları İsmail Hakkı Bey ile gözyaşları içinde büyük bir coşku içinde kucaklaşmışlardır. Her iki tarafta birbirlerine, “*Sizlerin himmet ve gayretlerinle vatan kurtuldu*” sözlerini söylemişlerdir. Akşama doğru, evlerine Turgutlulu Binbaşı Opr. Dr. İsmet Bey'de gelmiş ve benzeri karşılama tabloları yaşanmıştır.⁷¹

Niyazi Dinçsoy, Turgutlu'daki başıbozuk askerle, yerli Rum ve Ermenilerden oluşan tahrip taburlarının yaptığı katliamları Rum, Yunan ve Helenizm ırkına özgü yobazlık ve vahşetin, yetmiş yıl sonra hatırlanabilen örnekleri olarak belirtmektedir.⁷²

Turgutlu yangınında, kiliselere dokunulmamıştır. Sadece şimdiki hükümet konağı olan yerde bulunan Ortodoks Kilisesi'ni birkaç kasabalı, merakla pencerelerinden gözetlerlerken, yerde katlanmış halılarda bir kıpırdanma görmüşlerdir. Sayıları bilinmeyen fakat 7-8 Ermeni ve Rum oldukları tahmin edilen⁷³ bu kişilerin, düşmanlık maksadıyla saklandıklarını düşünen halk, 7 Eylül 1922 Perşembe günü öğleden sonra Ortodoks Kilisesi'ni ateşe vermiştir. Kilisenin bodrumunda saklanan birkaç Ermeni, ateşin etkisiyle kilisenin içinde çırpınarak yanmıştır.⁷⁴

Turgutlu kasıtlı olarak Yunan ordusu tarafından yakılmasından sonra, halk öfkeye kapılarak intikam duygularıyla davranarak kiliseyi yakmıştır.

Türk Ordusu, 7 Eylül 1922 günü Turgutlu'ya girmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhı, Bodos adlı bir Rum fabrikatörün bahçesine (şimdiki Karpuz Kaldıran Parkı) kurulmuştur.⁷⁵

Turgutlu Belediyesi, kurtuluştan 14 yıl sonra, 7 Eylül 1936 tarihinde bu tarihi olayın anısına, Karpuzkaldıran Parkı içinde bir anıt açmıştır: Anıtta şu sözlere yer verilmiştir: “*Sonrasız Türk! Yüce Atatürk, başbuğu bulunduğu ordumuzca, Güzel İzmir'in düşman elinden nasıl kurtulacağını ve yapılacak süel (askeri) hareketlerin nasıl yedeneceğini, işte bu yerde, 7 Eylül 1922'de kararlaştırdı ve yüksek*

⁷¹ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 363-364.

⁷² Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 354.

⁷³ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 354.

⁷⁴ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 362. Dinçsoy, bu olayın kendisine anlatıldığını belirtir.

⁷⁵ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 362.

*komutanlarına gereken emri verdi. Turgutlu Urayı (Belediyesi), ilçenin kazandığı bu tarihsel şerefi yaşatmak için bu Anıtı, Ulusun güneşli yarınlarına armağan bıraktı.*⁷⁶

Turgutlu Belediyesi'nce dikilen bu anıt, Turgutlu'nun işgalden kurtulması ve Gazi Paşa'nın Turgutlu'da konaklamasının anısına yapılmıştır.

Turgutlu yangınında yüzyılların devlet arşivi, trilyonlarca liralık servet, Rüştüye Okulu, Paşa, Dereköy, Pazar ve Limoncu camileri ile medreselerindeki elyazması kitaplar tamamen yok olmuştur. Yarı yanmış kitap sayfaları haftalarca göklerde uçuşmuştur.⁷⁷ Yunanlılar tarafından Kasaba'da kaç kişinin şehit edildiği bilinmemektedir.⁷⁸

Niyazi Dinçsoy'un yangından sonra Turgutlu'da harabeleri dolaşırken, arada sırada kalabalıklara rastladığını, Kasabalıların eski yıkık harabe kalıntıları arasında, taşların üzerine oturduğunu, yokluk, evini barkını ailesini, kaybetmenin vermiş olduğu acı nedeniyle düşüncelere daldığını belirtmektedir.

Büyük Taarruz'dan sonra Yunanlılar, Turgutlu'dan çekilirken taş üstünde taş bırakmadan Turgutlu'yu yakarak, korkunç bir yıkıma uğratmışlardır. Bu kadar acıya dayanamayan halk, *Ah Kasaba Ağıtı*'nı yakmıştır.

Ah Kasaba Ağıtı⁷⁹

Yandı bizim cangâhımız,
Çıktı semâya, ahımız,
Sendin bizim penâhımız,
Ah Kasaba, âh Kasaba...
Sen kül oldun, baştan başa!

Ey gülistan, Bülbül sefâ,
Dağı taşı, altın ova,
Sen ne oldun, güzel yuva
Ah Kasaba, âh Kasaba...
Sen kül oldun, baştan başa!

Altın oluk, gümüş suyun,

⁷⁶ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 372; Özbaran, *Küllerinden Doğan Kasaba Turgutlu*, 49.

⁷⁷ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 354.

⁷⁸ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 356.

⁷⁹ Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, 358-359.

Nur idi hep, câmilerin
Çağlayan su gözyaşı mı?
Ah Kasaba, âh Kasaba...
Sen kül oldun, baştan başa!

Ey nuru gözü milletin,
Yandı gönül, senin için,
İşte! Çıplak öksüzlerin.
Ah Kasaba, âh Kasaba...
Sen kül oldun, baştan başa!

Turgutlu halkı, huzur içinde yaşadıkları, her yeri bereketli olan can evleri kasabanın, yangın nedeniyle başta başa yandığını, bu nedenle feryatlarının göklere yükseldiğini; Kasaba'nın yangından sonra tanınamayacak hale geldiğini, bu acı olaydan sonra, insanların aç, çıplak ve evsiz kaldığını, Kasabalıların yaşadıkları zulmü, acıyı ve yakarışlarını“*Ah Kasaba Ağıtı*” ile dile getirdikleri anlaşılmaktadır. Kasaba yangını, Kasaba halkının başına gelmiş çok büyük bir felakettir. Bu durum onların hayatında, telafisi imkânsız izler bırakmıştır

Sonuç

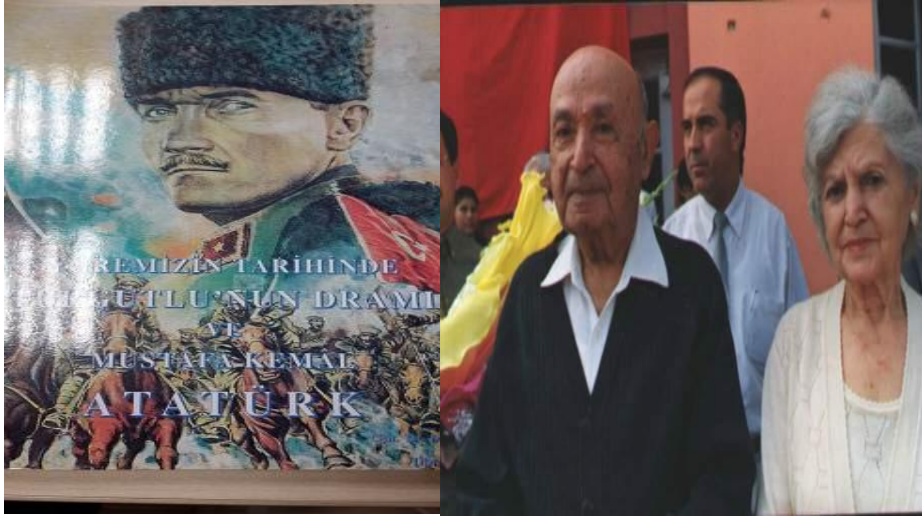
1914 yılında doğan Niyazi Dinçsoy'un hayatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu olumsuz koşullardan etkilenmiştir. Yunan Ordusu'nun Manisa ve ardından da Turgutlu'yu işgal etmesi sonucu, Turgutlu üç yılı aşkın bir süre Yunan zulüm ve işgaline maruz kalmıştır. Yunanlılar, Kasabayı işgal edince, Kasaba'da yaşayan Ermeni ve Rumlar tarafından büyük sevinç ile karşılanmıştır. Yunanlılar, işgal süresince ellerinden gelen bütün zulümleri yapmışlardır. Kasaba'nın Yunanlılar tarafından kasıtlı ve bilinçli olarak yakılması, halkın katledilmesi olayı, çok acı hatıralar bırakmıştır. Kasaba tarihindeki bu acı olayların bilinmesi, toplumsal birlik beraberliği artıracığı gibi, Milli Mücadele'yi gerçekleştiren, bu uğurda can veren kahramanlarında ne kadar önemli bir vazife üstlendiklerini ortaya koyacaktır.

Niyazi Dinçsoy, Kasaba'nın başına gelen acı olaylara, cesurca ışık tutarak, bugün unutulmuş ya da unutulduğu için unutul(tur)mak istenen acı hatıraların, yok olup gitmesinin önüne geçmeyi hedeflemiştir. Bu yönüyle Milli Mücadele'nin gerçek yüzünü, Turgutlu boyutunda ortaya koymuştur. Milli Mücadele döneminde yaşanan bu acı olaylar, onları yapanlara karşı kin ve düşmanlık beslemek için olmasa da, vatanın nasıl ve hangi şartlarda kazanıldığını açıkça göstermesi bakımından önemlidir.

Ekler:

EK 1: Mustafa Niyazi Dinçsoy'un
"Yöremizin Tarihinde Turgutlu'nun
Dramı ve Mustafa Kemal Atatürk" kitabı.

EK 2: Niyazi Dinçsoy eşi
Perihan Hanım ile birlikte.

EK 3: Mustafa Niyazi Dinçsoy'un notalara aldığı "Ah Kasaba Ağıtı", Dinçsoy, *Turgutlu'nun Dramı*, s.360.

Ah Kasaba (Ağıt)

Ses ve Sözü: ?
Derleyen: Dr. M. Niyazi Dinçsoy

♩ : 82 Swing
Ses : Clarinet
Akor : Sol minör

Yan- di bi- zim can gâ- hı mız Çık tı se- ma-
Ya â- hı mız. Sen- din bi- zim Pe nâ- hı mız. Ah Ka sa- ba
Ah Ka sa ba, Sen külöl dün heş- lan ba sa.

Kaynaklar

AKÇIÇEK, E., ve KARAYAMAN, M., *Prof. Dr. Fethi Serter Hayatı ve Eserleri*, İzmir: Egetan Basımevi, 2010.

AS, B., 2018, “Turgutlulu Dr. Mustafa Niyazi Dinçsoy’un Hayatı ve Eserleri” *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri*, C. 1, Ed. Muzaffer Tepekaya, v.dğr.,Turgutlu: Turgutlu Belediyesi Yayınları(2018):67-86.

AVAN, H., *Onların Hikâyesi*, Manisa: Kültür Sanat Kurumu Yayını, 2005.

BERBER, E., “Yunan İşgali Geldikleri gibi Gidemediler”, *NTV Tarih*, sy.4(2009):28-36.

BİLGİ, N.,“Manisa Tarih ve Kültürünün Âbide İsmi Nihat N. Yörükoğlu ve Çağatay Uluçay’la Mektuplaşmaları”, *Manisa Dergisi*,sy. 28(2004): 70-88.

ÇELEBİ, M.,“İtalyan Belgelerine Göre Saruhan Sancağı’nda Yunan İşgali”, *Tarih İncelemeleri Dergisi XXXI*, sy.1, (2016): 115-128.

DİNÇSOY, M. N.,*Yöremizin Tarihinde Turgutlu’nun Dramı ve Mustafa Kemal Atatürk*, Manisa Turgutlu İlçe Halk Kütüphanesi, demirbaş, tasnif, 12651 956. 2. Byy. : 1-479.

DİNÇSOY, N., *Gerçek ve Klasik Çin Akupunktur Bilimi Cilt 1*, İzmir: Atik Matbaası, 1998.

ERGÜL, T., “Turgutlu’nun Kısa Tarihi ve Kurtuluş Savaşı’ndaki Yeri”, *Manisa Dergisi*,sy.10 (1995): 17-31.

ERGÜL, T., *Kurtuluş Savaşı’nda Manisa*, Ankara:Kebikeç Yayınları, 2007.

GÖKÇEN, M. L., Mehmet Lütfullah Gökçen’in Anıları, (Daktilo Metin), Manisa:1974-1975.

GÖKMEN, O., *Diplomasi*, İstanbul: Yamaç Ofset,2006.

GÖKYAYLA, M. T., “Yunan’ı Küllüğe Sokmayanlar ve Yaktırmayanlar”, *Uluslararası Turgutlu Sempozyumu Bildirileri C.1*, Ed. Muzaffer Tepekaya, v.dğr., Turgutlu: Turgutlu Belediyesi Yayınları (2018):173-182.

HOCAOĞLU, D., *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, İstanbul: Berekat yayınları, 1985.

KARAYAMAN, M., “Yüzbaşı Süleyman Süruri (Emekçil) Bey’in Batı Anadolu’da Kuva-yı Milliye Hareketi’nin Ortaya Çıkmasındaki Hizmetleri” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 55(2014): 83-108.

KAYGUSUZ, B. N., *Bir Roman Gibi*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2002.

MC CARTHY, J., *Ölüm ve Sürgün*, Çev: Bilge Umar, İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1998.

MİLAS, H., *Göç*, Çev: Damla Demirözü, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

NEYZİ, L., *Ben Kimim? Türkiye’de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*, Çev: Hande Özkan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

ÖZBARAN, S., *Küllerinden Doğan Kasaba Turgutlu*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2013.

SOFUOĞLU, A., “İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C 8, sy. 29(2002), 131-142.

SONYEL, S., “İngiliz Belgelerine Göre Kurtuluş Savaşında Manisa ve Bölgesi (1919-1922)”, *Bellekten*, sy. 272(2011): 191-204.

ŞARMAN, K., “Manisa’da Yangın Müfrezeleri”, *Popüler Tarih*, sy. 44, (2004): 14-15.

UĞURLU, M. C., “1993 Üniversite Reformu Kuşağından Bir Büyük Hekim Prof. Dr. Nusret H. Fişek (1914-1990)”, *Toplum ve Hekim* 9, sy. 63(1994): 85-92.

ULUÇAY, Çağatay. ve GÖKÇEN, İbrahim., *Manisa Tarihi*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, Manisa Halkevi Yayınları, 1939.

YAZMAN, A.T., *Atatürk’le Beraber Devrimler, Olaylar, Anılar (1919-1939)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.

YÖRÜKOĞLU, M. N., *Manisa Yangını Triumvira Müsellese yahut Üç günlük Tahrip Altı Asırlık Bir İmar*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk-Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2002.

İnternet Kaynakları

<https://avarchives.icr.org/Film/5436> (20.04.2018).

<https://avarchives.icr.org /Film/5435>(20.04.2018).

Sözlü Tarih Görüşmeleri

Metin Sert ile 19. 05. 2016 tarihinde görüşme yapılmıştır.